

ISSN: 2822-521X

FARKLI BİR PERSPEKTİFTEN POPÜLİZM, DEMOKRASİ VE DİKTATÖRLÜK

Populism, Democracy and Dictatorship from a Different Perspective

Araştırma & Yayın Etiği

Bu makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, iThenticate yazılımı ile taranmış, araştırma yayın ve etiğine aykırılık edilmemiştir.

CC BY-NC 4.0

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial License altında lisanslanmıştır.

This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Zeynep ÖZKAN

zeynepozkn84@gmail.com
0000-0002-8334-3716
Kapadokya Üniversitesi

Research & Publication Ethics

This article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using iThenticate, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Copyright ©

Siyaset ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Political and Social Studies

Atıf / Citation

Özkan, Z. (2022). Farklı Bir Perspektiften Popülizm, Demokrasi ve Diktatörlük. *Siyaset ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 24-42. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7688707>

Makale Bilgisi

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi: 30.11.2022

Kabul Tarihi: 26.01.2023

Yayın Tarihi: 28.02.2023

Farklı Bir Perspektiften Popülizm, Demokrasi ve Diktatörlük

Öz

Bu çalışma popülizm kavramının, demokrasi ve diktatörlük ile ilişkisini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Popülizmin demokratik rejimlere, temel hak ve özgürlüklere karşı tehlike oluşturup oluşturmadığı noktası üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede popülist hareketin ortaya çıkması akabinde demokrasinin de varlığını sürdürme çabası popülizm de her daim var olabileceği düşüncesi ile güncelliğini koruyabilmektedir. Popülizm, popülist akımlar, demokrasi ve diktatörlük konuları güncelliklerini yitirmeden, sınır ve zaman tanımadan gelecekte de tartışılacaktır. Akademik araştırmada literatür taraması olarak adlandırılan süreç kapsamında araştırma konusu ile ilgili daha önce yayımlanan eserlerin araştırılması, bulunması, incelenmesi, okunması, tasnif edilmesi, özetlenmesi ve sentez edilmesi gibi çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Popülizm, Popülist Strateji, Demokrasi Araçları, Liberal Demokrasi, Diktatörlük.

Populism, Democracy and Dictatorship from a Different Perspective

Abstract

This study aims to evaluate the relationship between the concept of populism and democracy and dictatorship. It has been examined whether populism poses a threat to democratic regimes and fundamental rights and freedoms. In this context, after the emergence of the populist movement, the effort to maintain the existence of democracy can maintain its currency with the thought that populism can always exist. Populism, populist movements, democracy and dictatorship will be discussed in the future without losing their actuality and validity. Within the scope of the process called literature review in academic research, previously published works related to the research subject were searched, found, examined, read, classified, summarized and synthesized.

Keywords: Populism, Populist Strategy, Tools of Democracy, Liberal democracy, Dictatorship.

Giriş

Son yıllarda demokrasi üzerine yapılan akademik ve bilimsel araştırmaların farklı bir bağlamda ilerlediği görülmektedir. Dünyanın birçok yerinde, özellikle Batı’da, popülist hareketlerin yoğunlaşması, demokrasi ve otoriter hükümetlerin gelişiyor olması dikkat çekicidir. Bu anlamda demokratikleşmeye çalışan ülkelerde popülist yaklaşımların etkisi artmakta ve popülizm giderek yaygınlaşmaktadır. Ancak gelecekte demokrasinin bir alternatif olacağı ve özgürlük düşmanı bir diktatörlük rejiminin siyasi arenada yeniden iktidara geleceği düşünülmektedir. Bu tartışmaların liberal demokrasinin yasallaşması ile ilgili olduğu da ifade edilebilmekte olup, açık dayanakları popülizm ve otoriterliktir. Çeşitli ülkelerde yaşanan ekonomik, siyasi ve sosyal krizler, politikacıları kaba bir dil kullanmaya ve bazı kesimlerden destek almaya yöneltmiştir. Ancak bunun temsili demokrasinin temellerini sarstığı veya meşrulaştırdığı belirtilememektedir.

Son dönemdeki tartışmaların aslında demokratik kazanımlarda geriye gidiş veya demokrasinin düşüşü ile ilgili olduğunu ifade etmek mümkündür. En kötü durum senaryosu ise, demokratik rejimlerin yerini otoriter hükümetlerin alacak olmasıdır. Öncelikle bu taleplerin amacının liberal demokrasinin meşruiyetini tartışmaya açmak olduğu ifade edilmektedir. Elbette popülizm veya otoriterlik tartışma için net bir temele sahip olacaktır. Bu son tartışmaların kalitedeki düşüş veya demokrasinin geri dönüşü ile bağlantılı olduğunu da belirtmek önemlidir. Batı ülkelerindeki demokratik standartlardaki düşüşün dünyanın diğer bölgelerini de etkilediği açıktır. Bu açıdan bakıldığında, demokratik rejimlerin yerini otoriter yönetimlerin alacağı görüşü güçlü hale gelmektedir. Tabi ki bu yaklaşımlar halkın geniş kitlelerinin destek olduğu otoriter yönetimler ile azınlıkta kalan diğer kesimlerin aleyhine olduğunun farkında olması da ileri sürülebilmektedir. En önemli konu demokrasinin onu nasıl doldurduğu ve diğer ülkelerdeki uygulaması olacaktır. Bu açıdan demokratik teorideki roller, popülizm ve otoriterlik tartışmalarının amaçları doğrultusunda değerlendirilmelidir.

Çalışmada öncelikle popülizm ve demokrasi kavramları özetle sunulmuş, sonrasında popülizmin tanım sorunu ve tarihsel bağları, demokrasinin araçları, popülizm ve demokrasi, popülizm ve anti-demokratik yaklaşımları, diktatörlük konuları ele alınmıştır. Sonuç bölümünde ise demokrasi ve diktatörlük arasındaki ilişkinin hakkında kişisel yorum yapılmıştır.

1. Popülizm

Popülizm kavramı Latince “populus” kelimesinden türemiştir ve doğrudan halkı veya insanları ifade etmektedir. İngilizce ‘de “the people” (halk, insanlar) kelimesi “peopleism” kavramına

dönüşmüştür (Köroğlu, 2020, 75). Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre popülizm, “Politik durumu dramatize ederek halkın ilgisini çekmek amacıyla yapılan politika” ve “Halk yardakçılığı” olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca Cambridge Dictionary’deki “popülizm” kelimesi 2017 yılında “Yılın Kelimesi” olarak ilan edilmiştir. Popülizm, “sıradan insanlara istediklerini vererek onların desteğini kazanmayı amaç edinen politik fikir ve eylemler” şeklinde tanım yapılmaktadır.

Müzikte kullanılan “popüler”, “popülist” ve ayrıca pop, bu kavramlar nihayetinde “halk” anlamında Latince “populum” kelimesinden türemiştir. Batı Avrupa’da Latin kökenli dillerde (Fransızca, İspanyolca, İtalyanca gibi) ve İngilizce de kullanılmaktadır. Almanca “halk” kelimesi “völk” kelimesine sahiptir ve “pop” kökü burada kullanılmamaktadır. Bu kökten türetilen “Pöbel”, Almanca ‘da “kuru kalabalık” ve “sürü” gibi olumsuz anlamlara sahiptir (Belge, 2017, s. 2).

London School of Economics 1967’de popülizmi tanımlamak için bir konferans düzenlemiş, ancak konferans katılımcıları popülizmin genel bir tanımı üzerinde uzlaşamamışlardır. 1969 yılında ise söz konusu konferansta sunulan bildirilerin oluşturduğu bildiri kitabının giriş bölümüne “Dünyada bir hayalet dolaşiyor popülizm hayaleti” yazılmıştır. Popülizmin bu tanımıyla birlikte tüm dünyada varlığını sürekli olarak ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Popülizmi tanımlamadaki temel sorun birçok farklı özelliği içinde barındırmaktadır. Popülizm, uyumsuz ve çelişkili özellikler temelinde tanımlanmaktadır (Mudde & Kaltwasser, 2013, 149).

Popülizmin en geniş tanımını vermek kesinlikle imkânsızdır. Popülizm üzerine yapılan tüm araştırmalar genellikle popülizmin kesin bir tanımının olmadığını vurgulamaktadır (Köroğlu, 2020, s. 76). Popülizm bir “bukalemun” olarak da tanımlanmıştır. Bunun nedeni olarak kendi koşullarına ve içeriğine uyum sağlamış olmasıdır (March, 2007, s. 65).

Popülizm, politik davranışı tanımlayan ve yönlendiren teorik bir şablon oluşturmak için yeterli değildir. Popülizmin yapısı, siyasal davranışı belirlemede öncü rol oynaması değil, etkilemesi ve şekillendirmesidir. Popülizmin tutarlı örnekleri yaygın olsa da yapısal olarak değişime kapalı oldukları söylenememektedir. Popülizm her zaman değişiyor ve değişmektedir. Bu durum popülizmin yapısını oluşturan temel kavramların tespit edilmesini ve tanımlanmasını zorlaştırmaktadır (Fedayi & Yıldırım, 2019, 1867). Popülizmin ne olduğu konusundaki tartışma, bazı araştırmacıları onu bir politika ya da politika kısıtlaması olarak görmeye yöneltmiştir. Bunun yanında sosyal bilimlerde kayda değer bir anlayışa sahip olamayacağı da savunulmaktadır (Mudde & Kaltwasser, 2019, 15).

1.1. Popülizm Ortaya Çıkış Koşulları

Popülizmin ortaya çıkması için toplum içinde özellikle kriz ve bunalım koşulları gereklidir. Mevcut yapılarda krizlerin ortaya çıkması, demokratik taleplerin karşılanmaması ve kurumlara olan güven eksikliği, popülizmin ortaya çıkmasına neden olan koşulları yaratmaktadır. Popülizmin ortaya çıkışını sağlayan bu koşulların tam olarak, “Karizmatik Otorite”nin ortaya çıkışını sağlayan koşullar olduğu görülmektedir. Laclau (2005)’ya göre, toplumun geleceğine yönelik kaygıların yaşandığı bir dönemde meydana gelen geçiş süreçleri, popülizmin ortaya çıkması için özellikle elverişli koşullar yaratmaktadır.

Popülist aktörlerin ortaya çıkışı ve ihtiyacı, bu tatmin edici olmayan taleplerin varlığına bağlıdır. Ekonomik veya siyasi krizler elbette popülist bir siyasi hareketin ortaya çıkması için bir ön koşul değildir, ancak bu tür dönemler popülizmin ortaya çıkmasına katkıda bulunan koşulları sunmaktadır (Çamurcuoğlu, 2019, 280). Toplumun karşı karşıya olduğu ekonomi politikalarının sonuçları, kitleler arasında artan hayal kırıklığı, modern demokrasinin taleplerini karşılayamama ve demokrasinin işleyişindeki aksaklıklar popülizmin ortaya çıkmasına hâkim olan ideolojik nedenlerdir (Yılmaz, 2017, 38).

Laclau (2005), politik mantık olarak gördüğü popülizmin ortaya çıkması için krizlerin ortaya çıkması gerektiğini savunmuştur. Popülizmin ortaya çıkmasının koşullarından birinin, daha az da olsa kriz olduğunu varsaymıştır. Eğer krizler olmasaydı bugün önemli gördüğümüz birçok figürün olmayacağını (Moffitt, 2020); “1930’ların çöküşü olmasaydı, Hitler, bağırان grubun liderinden daha ileri olamazdı. De Gaulle’ün halka seslenişi, 1946’da olduğu gibi, Dördüncü Cumhuriyet’in Cezayir Savaşı’ndaki krizi duyulmazdı. 1930’larda Arjantin’de oligarşi sistemi kademeli olarak kaldırılmamış olsaydı, Peron’un yükselişi mümkün olmazdı.” sözleriyle ifade etmiştir.

Popülizm ve kriz arasındaki bu doğal ilişki çok önemlidir, çünkü kapitalizmin ve liberal demokrasinin tarihi krizlerin tarihidir. Kapitalist sistemlerde yaşadığı krizlerle kendine yaratıcı ve yıkıcı fırsatlar yaratmıştır. Aynı şekilde demokrasi tarihindeki birçok olay, uzun vadede demokrasiyi güçlendirirken, güç ve özgürlük arasında kısa süreli dalgalanmalara neden olmuştur (Öztürk, 2020a, 281). Üstelik popülizm ortaya çıktığında belirli bir egemen yapı ya da elit bir toplumla karşı karşıya kaldığı için onu devrimci bir ideoloji olarak tanımlamak yeterli olmamıştır. Marco Tarchi, popülist yapıyı tanımlarken, popülizmin toplumsal düzeni devrimle yıkmayı değil, siyaseti arındırmayı amaçladığını belirtmiştir. Popülizmde reform genel olarak desteklenir, tamamen yok sayılmamaktadır (Çamurcuoğlu, 2019, 283).

1.2. Popülizm’de Elitler ve Halk

Popülizmin tanımı için birçok farklı düşünce ortaya atılmış olsa da, popülizmin tüm biçimlerinin “halka hitap ettiği ve “elitlerin” halka karşı olduğu konusunda genel bir fikir birliği oluşmuştur. Dolayısıyla sıradan insanların övüldüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Popülizm, toplum tarafından sonunda, birbirinin aynısı ve karşıt iki kamp olan “azalan elitler” tarafından “Halk” olarak kabul edilen ve siyasetin halkın genel iradesinin bir dışa vurumu olması gerektiğini ileri süren ince merkezli bir fikir olarak tanımlanmıştır (Mudde & Kaltwasser, 2019, 16).

Mudde (2004) ise popülizm tanımında bu karşıtlığı elitizm ve çoğulculuk olarak tanımlamıştır. Elitizm, politikaların ahlak dışı olanlar yerine ahlaki elitlerin görüşlerini yansıtmasını isterken, çoğulculuk popülizm ve elitizm paradoksunu reddetmekte, toplumu farklı kişiliklerden ve farklı arzu ve görüşlere sahip gruplardan oluşan tek tip bir insan grubu olarak görmektedir. Popülizm başka bir ideoloji olsa da entelektüel saflığı ve tutarlılığı, sosyalizm veya liberalizm kadar yüksek değildir. Popülizm, bu nedenle yalnızca zayıf bir merkezi ideolojidir. Ayrıca ırkçılık, komünizm, sosyalizm, çevrecilik gibi farklı ideolojilerle birleştirilebilir. Popülizmin temel kavramı, düşmana karşı halk temelli tanımlamalar yoluyla kimliğini “halk”dan, hatta elitlerden almaktadır. Elitizm, popülizmin aynasıdır.

Mudde (2004), dünya görüşünü iyilik ve kötülük savaşını merkeze koyan Manihaizm dinini karşılaştırarak paylaşmaktadır. Politikanın ahlaki açıdan yoksun olanların değil, ahlaki elitlerin görüşlerini yansıtmasını istemektedir (Mudde, 2004, 543). Halk egemenliği popülistler için çok önemlidir. Elitler topluma hizmet etmezler ve bu nedenle halka ihanet etmektedirler. Bunun yanında halkın egemenliğini yeniden kurmayı ve halka ait olanı halka geri vermeyi amaçlamaktadırlar. Popülistler ise, halkı ileriye taşımanın yolunun, halkın haklarını gasp eden elitlere karşı çıkmak olduğuna inanmaktadırlar (Laclau, 2007, 196).

Popülist elitin direnişi, yeni elit kitlesinin tanımını da belirlemektedir. Popülistler halkla doğrudan iletişim kurmaktan endişe duysalar da, birincil amaçları temsili demokrasiden doğrudan demokrasiye geçmek ve buna dayalı uyumlu bir demokrasi inşa etmektir. Popülistlerin asıl yapmak istedikleri, referandum yoluyla egemen olmak isteyen devlet kurumlarında elitlerin etkisini ortadan kaldırmaktır (Öztürk, 2020b, 201).

Popülizmde, ortak bir irade kavramı, “ortak bir kavram” fikrini oluşturmuş gibi görülmektedir. Bu durum, ortak ve farklı arzuların bir araya gelerek ortak bir düşman tanımının oluşmasına imkân vermektedir. Popülizm, halkın ortak iradesi, elitlere karşı çıkma gücü ile popüler bir

temanın ortaya çıkmasına izin veren bir hikâyenin mantığını ifade etmektedir (Mudde & Kaltwasser, 2019, 29). Popülistlerin halkın iradesini demokratikleştirmek için öne sürdükleri tek “halk iradesi” daha semboliktir. Gerçek insanlar her zaman hep sabit ve tutarlı değildir, her zaman aynıdırlar. Bu sadece gerçek insanların kim olduğunu tahmin etme meselesidir. Bu nedenle siyasette kitlelerin tanımından ve ortak irade kavramından ziyade “halkın ruhu, halkın özü” kavramları daha anlamlı kabul edilmektedir (Orhan, 2019, 813).

1.3. Sağ ve Sol Popülizm

Popülizmin birçok biçimi arasında sıklıkla sağ ve sol popülizm kavramlarıyla karşılaşılmaktadır. Esas olarak sağ popülistler, popülizmi bazı milliyetçilik kriterleri ile birleştirirken, solcu popülistler onu sosyalizmi yansıtacak şekilde birleştirmektedirler (Mudde & Kaltwasser, 2019, 33). Sol popülizmin en gergin durumu devlet pratiğinde bulunsa da diktatörlük sağ popülizmin en gergin ve aşırı hali olarak tanımlanabilmektedir (Yıldırım, 2017, 57).

Literatürde sağ ve sol popülizm tanımlarında kesin sınırları belirlemek zor olsa da temel farklılıklar olarak vurgulanan bir takım özellikler bulunmaktadır. Geriye dönüp bakıldığında, sol popülizm tarafından eleştirilen seçim teması, sağ popülizmden daha dar kalmıştır. Sol popülizm, sağ popülizmden daha eşitlikçi görünmektedir. Zira sağ popülizm etnik ve kültürel unsurlara daha fazla önem vermektedir (Saç, 2018, 22).

Sağ popülizmin en büyük teması olarak karizmatik liderlik çok önemlidir. Sol popülizm ise çoğulculuğu vurgulayan bir toplumsal imajla şekillenmektedir. Sol popülizm, dışarıdakileri de dâhil ederek kapsamını genişletirken, sağ popülizm herkese eşit davranmaz ve içtekileri ayırt etmektedir (Öztürk, 2020b, 204). Solcu popülizm genellikle sosyo-ekonomik konularda eşitliğe yaklaşırken, sağcı popülizm etnisiteye daha fazla vurgu yapmaktadır. Sol ve sağı ayıran genel fikir ideolojiye dayanmaktadır. İnsancıl etnik milliyetçilik, onun ayırt edici ve tek biçimli yaklaşımının temelini oluşturmakta, solun sömürgeciliğe karşı sosyo-ekonomik içermesini vurgulamaktadır (March, 2017, 4).

Halkı hedef alan sağ popülizm ve küresel kapitalizmi hedef alan sol popülizm ile iki yaklaşımı terk etme çabaları ortak paydalardan birini oluşturmaktadır (Beriş, 2019, 42). Sağ popülizmin temel talebi, egemenliği “halka” verme arzusudur. Bu noktadan hareketle sağ popülizm söylemi, halka kendi kaderini tayin hakkını geri vermek için yaratılmıştır. Çünkü egemenlik, ülkenin gerçek sahipleri olan halka aittir. Mouffe ve Laclau (1985) sol popülizmi demokrasiyi pekiştirmeyi ve geliştirmeyi amaçlamaktadır. Ona göre sol popülizmin izlediği politika, tüm

toplumu kuşatan düşman olarak elitin önünde “biz” veya “halk” kavramını yaratmaktır. Bu bilinç, demokratik taleplerin kolektif iradenin birleşimiyle oluşmasına olanak tanımaktadır.

Yurtdışında birkaç aşırı sağcı popülizm retoriği ile sağ ve sol popülizme dair daha objektif bir çalışma sunan Finchelstein (2019) sol popülizmin, neoliberal tahakkümü yüzde bir elit kontrolü altında devirme retoriğiyle ilerlediğini söylemektedir (Fedayi & Yıldırım, 2019, 1864). Sağcı popülistler halkın, radikaller, göçmenler veya siyahlar gibi en alt sınıfın çıkarlarına hizmet etmekle suçlanan yukarıdaki elitlere karşı korunmasını talep etmektedirler (Kurtbağ, 2020, 139).

Sol popülistlerin ideolojisi, yozlaşmış elitler ve ahlaklı insanlar arasındaki ikiliğe dayanmaktadır. Halkla doğrudan temas kurmak isteyen ve resmi örgütlenmeyi sevmeyen karizmatik lider, diğer siyasi popülist örgütlerde olduğu gibi yeniden sorgulanmaktadır. Ancak eşitlikten endişe duymakta olup ekonomik eşitsizliği, mevcut siyasi ve sivil toplum kuruluşlarının temeli olarak tanımlamaktadırlar (March, 2007, 66).

Sağ popülizmde, genel popülizmin aksine, lider ile “sessiz çoğunluk” olarak tanımlanan kitleler arasındaki ilişki fetişleştirilmektedir. Popülizmin aksine halk ve elitler arasında oluşturulan muhalefete ek olarak, sağ popülist toplum üç gruba ayrılmaktadır. Bu gruplar; halk, elitler ve ötekilerdir. Çoğu zaman yabancılar ve muhalifler sağ popülizmin “ötekiler” olarak ayırt edildiğini belirtmektedirler. Sağ popülizmin bu ifadesi, sınıf çatışmasını önleyen kültürel bir söylemdir. Sağcı popülist bireyler söz konusu anlam çerçevesinde yabancı düşmanı olarak kabul edilmekte ve gerçekleştirdikleri düşmanlıkları sonrasında gerçek farklı yöntemler kullanılarak gizlenmektedir (Yılmaz, 2021, 190). Sağ popülistler de sıklıkla karşı saldırılara başvurmakta ve şiddeti sert bir şekilde kullanmaktadırlar (Baştan, 2021, 146).

2. Demokrasi

Birey, davranışlarla ilgili konulardaki karmaşıklığı, çok boyutluluğu, çeşitliliği ve bilinmeyi bulunduran bir canlı olarak bilimin sosyal yönünün konusu olmuştur. Bu noktadan hareketle fikir oluşturmuş, uygulamaya koymuş ve kavramlarla ilişkiler kurarak fikirlerini dil aracılığıyla ifade ederek geliştirmiş ve zenginleştirmiştir. İnsanoğlunun ortaya çıkardığı kavramlardan birisi de demokrasidir. Demokrasi günümüzde çokça kullanılan ve tartışılan bir kavram olmasına rağmen kullananlar tarafından anlamı tam olarak anlaşılammıştır. Demokrasi, yaklaşık iki bin beş yüz yıldır her yönüyle tartışılan bir kavramdır. Çünkü demokrasi farklı zamanlarda insanların algılarında farklı anlamlar yaratmıştır (Güvenç, 2020, 109).

Bu bağlamda demokrasinin etimolojik kökenleri incelendiğinde, demokrasi kelimesi Yunanca halk kelimesinin karşılığı olan “demos” ve yönetim, güç, egemenlik anlamına gelen “çapraz” kelimelerinin birleşiminden türetilmiş bir terimdir. “Demokratia” kelimesi bu iki kelimenin birleşiminden türetilmiştir (Gözler, 2000, 132).

Demokrasi tarihini incelerken akla ilk gelen şey, antik Yunan Atina topraklarında tanıtılan doğrudan demokrasidir. O zamanlar doğrudan demokrasi şeklinde insanlar meydanda toplanmışlar ve önemli konulardaki kararlarını doğrudan kendilerini temsil etmeyenlere doğrudan aktarabilmişlerdir. Atina’da bulunan bu yöntemin antik çağda bilinen ilk demokrasi örneği olduğu bilinmesine rağmen, sadece bu hak vatandaşlar tarafından kullanılmış, köleler bu hakkı kullanamamışlardır. Bunun dışında belirli yaştaki erkek vatandaşlar sadece bu toplantılara katılabılmışlar ve kararlar bir grup aracılığıyla alınmıştır. Bu anlamda Atina’da söz, oy ve eşitlik hakkı olmaksızın “doğrudan demokrasi” diye bir şey gerçekleşmemiştir (Tunç, 2008, 1116).

Aristoteles’e göre devlet yapay değil, doğaldır ve devlet insan toplumlarının ürünüdür. Devlet rejimine gelince, özgür, fakir ve çok partili devleti demokrasi olarak nitelendirmiştir. Demokrasi, zenginlerin değil; çoğunluğun iktidarı yönetme biçimi olarak tanımlanmıştır. Modern çağda devletin giderek artan gücü ve şartları sayesinde, insani yardım çalışmaları çerçevesinde yasaklama, düzenleme ve denetleme işlevleri devletin merkezi haline gelmiştir. Bu anlamda devlet, teoride ve uygulamada halk, ulus, vatandaşlık, eşitlik, kimlik, özgürlük gibi toplumsal ve siyasal düşüncenin temel kavramlarıyla doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili hale gelmiştir (Duman & Turan, 2017, 251).

2.1. Demokrasinin Uygulanış Biçimleri

Demokrasi tarihsel olarak çeşitli şekillerde uygulanmıştır. Bu uygulama biçimleri, bireylerin, toplumların veya devletlerin demokrasiyi nasıl algıladıklarını ve onu gündelik hayata nasıl yerleştirdiklerinin bir göstergesidir. Demokrasiyi bir uygulama biçimi olarak sınıflandırmak ve yorumlamak mümkündür. Halk egemenliğinin kullanımı açısından dört tür demokrasi vardır.

2.1.1. Doğrudan Demokrasi

Doğrudan demokraside egemenlik halk tarafından kullanılmaktadır. Doğrudan demokrasi, her şeyden önce halkın egemenliği teorisi ile bağlantılı olup göz ardı edilememektedir. Teorinin ortaya çıkışı Rousseau’nun toplum sözleşmesine dayanmaktadır. Doğrudan demokrasi biçiminde, ülke için gerekli tüm kurallar, halkın temsili edilmesi ile getirilmektedir. Bu sayede

yönetimin gerçekleşmesini sağlayan yasa ve yönetmeliklerin insanların kendileri tarafından yapıldığı kendilerine gösterilmektedir. Doğrudan demokrasi şeklinde doğrudan temsil ve yasama meclisi bulunmamaktadır. Oy kullanma hakkına sahip tüm vatandaşlar birlikte karar vermektedirler. Vatandaşlar arasında eşitlik tam olarak uygulanmaktadır. Çünkü hükümdar ile halk arasında bir fark yoktur. Sadece kanunlar değil, yargı ve yürütme de halkın kendisi tarafından yürütülmektedir. Bu durum demokrasi idealine en yakın durum olarak anılsa da ülke nüfusunun artmasıyla bu modelin uygulanması mümkün olmamaktadır. Bugün bu uygulama sadece İsviçre'deki Glaris, Appenzell ve Unterwald kantonlarında mevcuttur (Tunç, 2008, 1117).

2.1.2. Yarı Doğrudan Demokrasi

Yarı doğrudan demokrasi, temsili demokrasilerde vatandaşın kendi seçilmiş temsilcilerini kontrol edememesi gibi bazı eksiklikleri gidermeye ve yurttaş egemenliğine daha fazla dâhil olmaya çalışan bir demokrasi modeli olarak ortaya çıkmaktadır. Aslında yarı doğrudan demokrasi, doğrudan demokrasi alanında ortaya çıkabilecek zorlukları doğrudan hafifleten ve temsili demokrasiyi daha da kolaylaştıran bir modeldir. Bu modelde parlamento yasama yetkisine sahiptir. Parlamentoda kararlar alındığında veya halkla paylaşılacağı zaman referandumun yolu herkese açık olmaktadır (Oğuzhan, 2019, 19).

2.1.3. Yarı Temsili Demokrasi

Temsili demokrasi ile yarı doğrudan temsili demokrasi arasında bir yönetim biçimidir. Bu sistemde meclisin fesih hali, erken seçim, milletvekillerinin görevden alınması, referandum ve siyasi boykot ile parlamento etki altına alınarak yasama organına aktif olarak katılım sağlanmasına rağmen, yasama organına doğrudan karışılmamaktadır. Doğrudan demokraside, yönetici halkın kanun talebini önermek, reddetmek veya onaylamak gibi doğrudan yasama organıyla irtibata geçmekte olup, yarı temsili demokraside halk yasama organına katılamamaktadır. Diğer bir ifade ile toplumda yarı temsili bir demokrasi ancak yönetim ile ilgili kararları etkileyebilmektedir (Duman & Turan, 2017, 888). Sosyal açıdan bakıldığında, yarı temsili demokrasi yarı doğrudan demokrasiden daha demokratik değildir.

2.1.4. Temsili Demokrasi

Temsili demokrasinin temel aracı seçimlerdir. Temsilci ile seçmen arasında bulunan bağlantı yalnızca seçimde kurulsa da halkın egemenliğe katılımı dilekçe hakkı gibi araçlarla sağlanıyor

gibi görülmektedir. Ulusal egemenlik teorisine dayalı temsili bir demokraside, halk adına seçilen bir temsilci, sadece seçildiği bölgenin temsilcisi olarak görülmemekte, tüm ülkenin vatandaşlarının temsilcisi durumundadır. Temsili demokrasi ile dayanan ülkelere örnek olarak Türkiye, İngiltere, Japonya, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Hollanda verilebilmektedir (Tunç, 2008, 1118).

3. Diktatörlük

Diktatörlük, modern popülizmin dayanak noktalarından birisi olmasına rağmen, diktatörlük değildir. Popülizm yalnızca diktatörlüğün ortaya çıkışına zemin hazırlayıcı özellik göstermektedir. Modern diktatörlük, şiddeti ve halkın rızasını halk adına yürüten fakat pratikte aldığı kararların yasaların ve kurumsal süreçlerin üstünde olduğu bir diktatoryal yönetim biçimidir. Diktatörlük, modern demokrasinin zıddıdır. Popülizm ile diktatörlük arasında farklılıklar bulunmaktadır. Birinci farklılık siyaset yapma, siyasi şiddet ya da siyasi zulüm konularında birbirlerine zıt siyasi yaklaşım sergilemeleridir. İkinci farklılık siyasi düşüncede birleştikleri, benzeştikleri ve birbirlerine çok az temas ederek farklı hale geldikleri yerlerin bulunmasıdır. Bu durum için diktatörlüğün modern birey ve sosyal yaşam yaklaşımının, toplumu hedef almakla birlikte, öncelikle elitlere gönderme yapması da örnek olarak verilebilmektedir (Finchelstein, 2019, 12).

Popülizme göre diktatörlük, demokratik siyasete karşı bir fikir ve siyaset yapma şeklidir. Dolayısı ile diktatörlük hiçbir biçimde demokrasi değildir. Ancak halkı öne çıkaran popülizm gibi diktatörlüğünde, bir temsil iddiası bulunmaktadır. Bu temsil iddiası kesinlikle demokrasi kapsamında değerlendirilmemelidir. Diktatörlük temsil kuramlarında lider, halk ve ulus-devlet arasında birleştirici bir eşitlik oluşturmak üzere birleşmektedir. Lider, demokratik manada tercih edilmez ve halkın iradesinin daimi temsilcisi olduğuna da inanılmaktadır. Kısacası, temsil iddiasının ruhunda diktatörlük bulunmakta olup demokrasi ile bağlantısı, diktatörlüğü ortaya koymak için istismar etmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum popülizmin tersine diktatörlükte elitlerin hiçbir öneminin ve değerinin olmadığını göstermektedir. Diktatörlüğün aksine popülizm, şiddetin her türüsünü reddetmektedir. Bu çerçevede popülizm muhalefete izin vermekte fakat muhalefetin meşruiyetini kabul etmemektedir (Finchelstein, 2019, s. 12).

Diktatörlük ile popülizmin şiddete dair tutumları, siyasi şiddetin başlıca sebebi olan kurumsallık karşılığı boyutunda keskin bir karşıtlık içindedir. Popülizm, diktatörlük geçmişin sonucu ama aynı zamanda da yadsımasıdır. Klasik popülizm, diktatörlük teorileri ile bağlantılı ve aynı zamanda da diktatörlüğün yok olmasını ve liberal bir üçüncü yol olarak antikomünist demokrasinin

yaratılmasını da telkin etmiştir. Popülist liderlerin olağanüstü bir konumda bulunduğu ikili devlet yapısını savunmaktadır. Fakat diktatörlükten farklı olarak popülist liderler resmi prosedürlerin ve kurumların tamamen üstünde değildir (Uslu, 2022, 287).

Bütün olarak değerlendirildiğinde popülizm birçok şey yapabilmektedir. Demokratik katılımı azaltabilmekte veya artırabilmekte, yeni bir kapitalist sınıf yaratabilmekte, ırkçılığı savunabilmekte aynı zamanda da ırkçılıkla mücadele de edebilmektedir. Tüm bu durumlar da onun demokrasi anlayışı hiç değişmeden bir demokrasi olarak kalmaya devam etmektedir. Halkın adına konuşmakla kalmayıp sembolik olarak da onun yerine de geçen liderin iradesi şeklinde ortaya çıkabilmektedir. Popülizm rejim halini aldığı anda lider halk adına edimde bulunmaya başlamaktadır. Dolayısıyla popülistlere göre düşmanlar ya elitlerin bir üyesidir, ya da yanlış bilgilendirilmiş yurttaşlardır (Demirtaş, 2019, 2).

Bunun yanında popülizm, özellikle Avrupa’da aşırı sağcı düşünce, yabancılara düşmanlık yapma ve İslamiyet karşıtlığı gibi durumları zemin olarak almıştır. Latin Amerikalı popülistler ise özgürlükleri kaldıracak temel hakları da yok edebilecek bir çeşit devlet sosyalizmi bakış açısıyla hareket etmektedirler. Kendilerine ait siyasi düşünceleri popülizm anlayışında meşrulaştırarak bağımsızlığın dış tehditlerle mücadele edilerek kazanıldığını ve öncelikle petrol kaynaklarını, başka ülkelerle paylaşmadan sadece ulusal sınırlar içinde tutmayı amaçladıklarını ileri sürmektedirler (Beriş, 2019, s. 44).

4. Popülizm, Demokrasi ve Diktatörlük İlişkisi

Demokrasi teorisi içerisinde pek çok siyasi ve ideolojik tartışma olmasına rağmen, bugün dünyada hâlâ egemen bir liberal demokrasi anlayışı bulunmaktadır. Liberal demokrasinin kendisine özgü argümanlarının bulunmasının yanında, yasaların üstünlüğü, azınlıklara ait hakların koruma altına alınması, kısıtlı ve sorumlu yetki ile düzen içinde yapılan seçimler gibi benzeri unsurlara da dayanmaktadır. Bununla beraber halk tarafından yönetim ilkesi de liberal demokrasinin dayanak noktaları arasındadır (Heywood, 2007, 99). Ancak sosyal yaşamda ortaya çıkan çeşitli menfaatler, değişik problemler, farklı çözümler ve siyasi fikirler vardır. Onları temsil edecek şekilde örgütlenmeleri gerekmekte ve bu da siyasi partiler yaratmaktadır (Kışlalı, 2007, 287).

İktidarlar liberal demokrasiler kapsamında seçimle belirlense de başka partilere düşmanlık değil, muhaliflik muamelesi yapılmaktadır. Mouffe (2015) duruma şu şekilde açıklama getirmektedir; “Eşitliği ve özgürlüğü savunan demokrasiyi farklı gösteren şeyin çatışma halinin tanınır olması

ve meşruiyeti olduğu düşünülürse, liberal demokratik toplumlardaki anlaşmazlıklar yok edilemez ve edilmemelidir.” Liberal demokratik politika, ortadan kaldırılması zorunlu düşman olarak değil de sorgulanmayan olarak başkalarının hakkının korunmasını sağlayan şekilde kabul edilmektedir. Yani önemli olan, çatışmanın “antagonizma” değil, “agonizm” (rakipler arası mücadele) şeklini almasıdır (Mouffe, 2015, 27).

Demokratik sistemler içinde popülizmin varlığının esas nedeni, demokrasinin faaliyetinin demokratik ideallerden sapma göstermesidir. Robert Dahl (2019)’ın da ifade ettiği üzere, ülkelerdeki demokratik sistem ile ideal demokratik sistem arasında önemli bir boş alan bulunmaktadır (Parlak & Yıldırım, 2018, 55). Popülizm söz konusu boş alandan yararlanmaktadır. Hegemonya mantığına gelince, Laclau, toplum yapısında ciddi bir bozulma olması durumunda disipline ihtiyaç duyulduğuna ve vaatlerin belirli içeriğin ötesine geçtiğine de dikkat çekmektedir (Laclau, 2012, 147).

Söz konusu manada popülizm savunucuları bulunan demokratik sistemin başarısız yönlerinin üzerinde yükselme sağlarlar. Ayrıca demokrasinin en önemli koşullarından biri olan siyasette elitin hâkimiyeti ve siyaset temasının aracı olarak tanımlanan ‘halkın egemenliği’ politikası, önemli rol oynamıştır. Popülizmi şekillendiren faktörler, göz ardı edilmeye ve siyasal sistemlerin demokratik boşluğunu doldurmanın bir aracı olarak görülmeye başlanmıştır (Yılmaz, 2017, 39).

Canovan (2002), demokrasinin kendi kendini yönetmesine izin veren popülizmi önermektedir. Benzer şekilde, Robert Dahl (2019), popülizmin kabul edilmesiyle mücadele eden ülkelerde demokrasinin bir düzeltme olabileceğini savunmaktadır. Bu konuda bir örnek olarak Latin popülizmini aktaran Dahl (2019), Latin Amerika’daki tüm popülizm biçimlerinin siyasetten ayrılanları dâhil etmek için mücadele ettiği iddiasındadır. Bundan dolayı popülizm, çeşitli siyasi oluşumların ve marjinalleştirilmiş tabakaların iktisadi ve toplumsal bütünleşmesi açısından bir strateji veya düşünce şeklinde tanımlanabilmektedir (Kaltwasser, 2012, s. 198). Ancak Carlos de la Torres (2000)’e göre Latin popülist seçimler, halk ile düşman oldukları arasında sanki bir savaştır. Söz konusu durumda demokrasi kavramı geriye atılmaktadır (De la Torres, 2000, 129). Radikal anti-popülist görüşleri olmayan Kaltwasser’e göre, popülizmin ayrı kesimlerini sergilemenin demokrasi üzerinde olumlu, demokratik rekabet üzerinde olumsuz bir etkisi bulunmaktadır (Kaltwasser, 2012, 200).

Popülizm ilişkisini genişleten tezler, kavramın olumlu atmosferine katkıda bulunmaktadır. Bunun dışında popülizme yaklaşırken genellikle dikkatli bulunmak gerekmektedir. Arditi (2010)’ye göre, popülizm, demokratik siyasetin dâhili boyutlarından biri olarak demokrasinin

kenarlarında yaşayan bir temsil ve katılım biçimi olabilmekte, ancak olduğundan daha rahatsızlık verici bir şey şeklinde ortaya çıkmaktadır. Siyasi demokrasilerde gelişebileceğini ve aynı zamanda onun can düşmanı haline gelebileceğini tasavvur etmektedir (Arditi, 2010, 75). Aslında siyasi ortamdaki bir ideolojiler ya da program yarışı değil, bir vaatler yarışı, popülizmin olumsuz bir biçimidir. Bunu yapmamak, popülizmi daha da doyumsuz hale getirecektir (Mudde, 2004, 559). Böylece halk ile lider veya liderler grubu arasındaki ilişki talepler ve vaatler döngüsünde ana konuların ötesine geçmektedir (Mair, 2000, 8).

Böyle bir çevrede iki farklı şekilde görüş belirtme politikası insanları da içine almaktadır. Bu, durum oylama yoluyla kullanılan oy sayısının azalmasına neden olacak ve daha fazla kişinin temsili bir liderle görüşmesini sağlayacaktır. Özellikle sağ popülizmde lider-halk kimliğini ve liderin halkın iradesini ifade ettiğine dair bir inanç bulunmaktadır. Bu şekilde liderde geçerlilik tartışılmaz hale ulaşmaktadır. Bu durum çoğulculukta evrime yol açmıştır (Yılmaz, 2017, 47). Azınlıklara/dini-kültürel gruplara karşı, kimliklerini bastıran veya reddeden ve yerleşik halklar olarak ırki/dini ekseriyete dayanan bir iktidar dili olduğu zaman, özellikle dini ve/veya ırki olarak ayrılmış bir toplum üzerinde otoriter bir rejim yaratır (Ateş, 2007, 110).

Sonuç

Popülizmin kavramının algılanmasında güçlük çekilmesine ve kesin bir tanımı olmamasına rağmen, demokrasi ve diktatörlük gibi iki karşıt siyasi kavram geniş bir kullanım alanına sahip olmaları nedeniyle tanımlanabilmektedirler. Popülizmin tanımlanmasındaki zorluğun ana nedenleri olarak çeşitli siyasi hareketlerde, partilerde ve birçok grupta faydalı olması sayılabilir. Demokrasi halkın egemenliğini vurgulayan bir ideolojidir. Değişen dünya sisteminde farklı grupların ortaya çıkması ve demokratik rejimlerin de bu grupların taleplerini karşılamada güçlük çekmeleri, popülizme elverişli koşullar yaratmıştır. Aslında popülizm, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında Amerikan Halk Partisi için kullanılmıştır. Orijinal siyasi anlamını kaybetmesine rağmen, çeşitli şekillerde karakterize edilen birden fazla politik hareketin ve aktörün tanımlanması yönünde kullanılmıştır.

Popülistler için en iyi yönetim, liderin halkla doğrudan temas kurması ve örgütlere karşı strateji geliştirmesidir. Çünkü onlar için en gerçek demokrasi budur. Genel olarak kararlar daha etkili ve doğru bir şekilde alınsa dahi demokrasilerde popülistlerin etkisi çok azdır veya hiç yoktur. Popülizm, demokrasinin kusurlu işletildiği hükümetlerde başarılı olabilmektedir. Popülizmin kitle temelli olması, popülist politikacıların halkı temsil ettiklerini iddia etmelerine sebebiyet vermektedir. Popülizm, liberal demokrasilere ve ekonomik krizlere daha yatkındır. Popülist

ideolojiler aslında temsili demokrasiden yararlanmakta ve bu ideolojik örgütlenmenin uygulanmasının önünü açmaktadırlar.

Popülizmin bir diğer özelliği de siyasi kişiliklerin lidere bağımlı olma unsuruna sahip olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında, çoğunluğun iradesinin uygulanacağı ve bunun doğrudan demokrasiye ve çoğunluk diktatörlüğüne yol açacağı düşüncesidir. Halk aynı olmasına rağmen popülizm bir sınıf hareketi veya devrimci bir hareket değildir. Esasında halk iradesine genellikle müracaat edileceğine vurgu yapılırsa da, popülist lider tarafından temsil edilebileceğine karşı bir inanç da söz konusudur.

Bu bağlamda ülkede popülist hareketlerin gelişmesi, azınlıklar karşısında liderine sadık kalan grubun temel hak ve özgürlüklerini tehdit etmektedir. Popülist liderler, konumlarını korumak ve pekiştirmek için kuvvetler ayrılığı ilkesini benimsemekte, bağımsız ve tarafsız yargıyı kendi kendini yöneten bir yargıya dönüştürmektedirler. Özellikle sağcı popülistler insan hakları ilkelerini bile ihlal etmektedirler. Gerçek popülizm; otoriter yönetim, yabancı düşmanlığı, dışlayıcılık ve milliyetçi görüşlere dayanarak kendisini göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında sağ popülizmde diktatörlüğün özelliklerine rastlamak mümkündür.

Popülizm ile diktatörlük arasındaki fark, demokrasi ile ilişkileri ve kullandıkları şiddetin derecesine bağlıdır. Popülizm sağ veya sol hangi ideolojik şekilde tasvir edilirse edilsin, popülizm sürecine artan eğilim liberal demokrasinin itibarını zedelemektedir. Diktatörlük ve popülizm terimlerinin sık kullanımı diktatör veya otoriter siyasi rejimlerle bağlantı kurulmasına neden olmaktadır.

Bu kapsamda popülizm ve diktatörlük kavramlarının şeffaf bir şekilde anlaşılmasını amaçlayan çalışmamız, tarihsel sürecin tarafsız, doğru, dürüst bir şekilde incelenerek ve yorumlanarak geleceğe yönelik bir analiz yapılmasını gerektirmiştir. Öte yandan popülizm her iki tarafta da demokrasiye olumlu etki yapmaktadır. Popülizmin politika yönünü genişlettiği, siyaseti genelleştirdiği ve canlandırdığı düşünülürse, bu etkilerin esas olarak demokrasinin gelişimine katkıda bulunduğunu ifade etmek mümkündür.

Kaynakça

Arditi, B. (2010). *Liberalizmin kıyılarında siyaset. Farklılık, popülizm, devrim, ajitasyon*, (E. Ayhan, Çev.). Metis Yayınları, <http://hdl.handle.net/20.500.12575/53128>

Ateş, K. (2017). AKP, Dinsel popülizm ve halk-olmayan. *Mülkiye Dergisi*, 41(1), 105-130. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mulkiye/issue/37214/429470>

Baştan, Ş. A. (2021). Popülizm ve toplumsal cinsiyet karşıtı hareketler: Orban hükümeti özelinde Macaristan örneği. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(2), 131-160.

Belge, M. (2017, Mart, 28). Dünyada popülizm. *Birikim Dergisi*. <https://birikimdergisi.com/haftalik/8233/dunyada-populizm>

Beriş, H. E. (2019). Demokrasiye neler oluyor? Popülizm ve otoriterleşme tartışmalarına bir bakış. *Ankara Hacı Bayram Üniversitesi Liberal Düşünce Dergisi*, 24(1), 27-53. doi: 10.36484/liberal.621730

CAMBRIDGE DICTIONARY, (2017). *Cambridge sözlüğü*. 09 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.cam.ac.uk/news/populism-revealed-as-2017-word-of-the-year-by-cambridge-university-press> adresinden edinilmiştir.

Canovan, M. (2002). Taking politics to the people: Populism as the ideology of democracy, democracies and the populist challenge. In Y. Meny & Y. Surel (Eds.), *Democracies and the Populist Challenge*, (25-44). New York: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9781403920072>

Çamurcuoğlu, G. (2019). Çoğunlukçu demokrasiye yönelik olarak popülizm. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(1), 277-291. <https://doi.org/10.21492/inuhfd.559362>

Dahl, R. A. (2019). *Demokrasi üzerine*. (B. Kadioğlu. Çev.). Phoenix Yayınevi.

De La Torres, C. (2000). Populist seduction in Latin America: The ecuadorian experience. *Foreign Affairs Council on Foreign Relations*, 79(4), 1-6.

Demirtaş, M. (2019). *Popülizm, demokrasi ve neofaşizm: İki deneme*. *dunyaninyerlileri*. 09 Mayıs 2022 tarihinde https://www.academia.edu/42277453/Pop%C3%BClizm_Demokrasi_ve_Neofa%C5%9Fizm_%C4%B0ki_Deneme_dunyaninyerlileri_com_populizm_demokrasi_ve_neofasizm_iki_deneme, adresinden edinilmiştir.

Duman, F. ve Turan, H. (2017). Devletin sınırlanması sözleşmecî kuram versus organik kuram, 1. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Araştırmaları Sempozyumu*, (0), 1-252. Antalya, Türkiye.

Fedayi, C. ve Yıldırım, O. (2019). Popülizm: İdeolojisizliğin ideolojisi ya da iktidar ideolojisi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54(4), 1857-1874. <http://dx.doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi>.

Finchelstein, F. (2019). *Faşizmden popülizme* (A. Karatay, Çev.). İletişim Yayınları.

Gözler, K. (2000). *Türk anayasa hukuku*. Ekin Kitabevi Yayınları.

Güvenç, C. (2020). Sosyal bilimlerde yöntem olarak pozitivism bakış açısı ve değerlendirmesi. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3(2) 109-120. <https://doi.org/10.33416/baybem.672257>

Heywood, A. (2007). *Siyasi ideolojiler* (A.K. Bayram, Ö. Tüfekçi, H. İnanç, Ş. Akın ve B. Kalkan. Çev.). Adres Yayınları.

Kaltwasser, R. (2012). The ambivalence of populism: Threat and corective for democracy. *Democratization*, 19(2), 184-208. <https://doi.org/10.1080/13510347.2011.572619>.

Kışlalı, A. T. (2007). *Siyaset bilimi*. İmge Kitabevi.

Köroğlu, E. K. (2020). Farklı popülizm yaklaşımları üzerine bir değerlendirme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (39), 73-87. <https://doi.org/10.30794/pausbed.671432>

Kurtbağ, Ö. (2020). ABD’de yükselen popülist dalga ve trumpizm: Neoliberal küreselleşme, ekonomik kriz, siyasetin işlevsizleşmesi ve elitizme karşı bir geri tepki mi?. *Gazi Akademik Bakış*, 13(26), 135-164. <https://dergipark.org.tr/pub/gav/issue/54827/750449>

Laclau, E. (2005). *On populist reason*. Verso Books.

Laclau, E. (2007). *Popülist akıl üzerine* (N. B. Çelik. Çev.). Epos Yayınları.

Laclau, E. (2012). *Evrensellik, kimlik ve özgürleşme*. Birikim Yayınları.

Mair, P. (2000). Populist democracy vs. party democracy, In Y. Meny & Y. Surel (Eds). *Democracies and the populist challenge*(pp. 81-98). Palgrave Macmillan, London.

March, L. (2007). From vanguard of the proletariat to vox populi. *The SAIS Review of International Affairs*, 27(1), 63-77.

- March, L. (2017). Left and right populism compared: The british case. *The british journal of politics and international relations*, 19(2), 282-303. <https://doi.org/10.1177/1369148117701753>
- Moffit, B. (2020). *Popülizmin küresel yükselişi performans, siyasi üslup ve temsil* (O. Özgür. Çev). İletişim Yayınları.
- Mouffe, C. & LACLAU, E. (1985). *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*. UK. Verso.
- Mouffe, C. (2015). *Dünyayı politik düşünmek* (M. Bozluolcay. Çev). İletişim Yayınları.
- Mudde, C. (2004). The populist zeitgeist. *Government and opposition*, 39(4), 541-563. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x>
- Mudde, C. & Kaltwasser, C. R. (2013). Exclusionary vs. inclusionary populism: Comparing contemporary europe and Latin America. *Government And Opposition*, 48(2), 147-174. doi: 10.1017/gov.2012.11
- Mudde, C. & Kaltwasser, C. R. (2019). *Popülizm kısa bir giriş* (S. E. Türközü. Çev.). Nika Yayınevi.
- Oğuzhan, M. (2019). *Demokrasi teorisi ve Türkiye'de demokrasiye geçiş süresi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- Orhan, S. (2019). Popülizm, liberal demokrasi ve faşizm denklemi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 68(4), 795-840. <https://doi.org/10.33629/auhfd.721387>
- Öztürk, A. (2020a). Popülizmi anlamak: Aşırılıklar çağında siyaset ve kültür. In. Y. Alptekin (Eds.), *Sosyal Bilimlerde 2020 Gündemi*, (275-283).
- Öztürk, A. (2020b). Popülizmin ideolojik matrisi. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 199-210 <https://dergipark.org.tr/tr/pub/inciss/issue/57705/807155>
- Parlak, İ. & Yıldırım Y. (2018). Herkesin demokrasinden bizim demokrasiye:16 Nisan referandumunun birinci yılında bir değerlendirme. *Birikim*, 53-68.
- Saç, E. (2018). Popülizmin demokrasiyle ilişkisi. *Gorgon Dergisi*, 5, 18-27.